

de quo prematur induc senectutem. Sic et Bias apud Laerium, lib. I, cap. vi: « Ut ferrum, inquit, rubigine absuntur, ita invitus suo ipsius vitio contabescit. » q. d. Sicut ferrum ex seipso gignit rubiginem, que ipsum exedit: sic invitus concipit inviam, que ipsummet exedit et consumit. Et Periander: « Sicut ergo ferrum, sic invicta animum illus in quo natus, conturbit. » Et S. Basti- lius, hom. in aliquo Script. loco: « Hic est aliis moribus vita hominum pecuniaris, et animis nostris a natura instans, et corda magis consumere aptus, quam rubigo ferrum. » Alii vertunt: « Zelus et excedentia minus dies, et ante tempus senectutem afferat sollicitudo; » Syrus: « Zelus et ira consumunt dies, et ante tempus prodire facit canticum cura. Idem docent medici; unde Schola Salernitana sic orditur:

Si vis incolumem, si vis te reddere sanum,
Cura tolle graves, irasci crede profanum.

Exemplum i.e. illustrè est in Alexandre Magno, qui omnem rerum gestorum gloriam obseveravit iracundia, a qua ipso omnium vitorum vicitus est, dum per eam amicis necem intulit, et sibi vitam accidit. « Alexander enim, inquit Venerius Maximus, lib. IX, cap. III, iracundia sua premodum colo diripiuit; nam quid obstisti, quomodo illus assureret, nisi Lysimachus leoni obiectus, Cithus hasta confosus, et Callisthenus mori- jussus? Ac Callisthenus quidem defens mortem, in Alexandri iram Seneca eloquentissime ait, lib. VI Nat. Quest. cap. XXII: « Hoc est, inquit, Alexandri crimen aeternum, quod nulla virtus, nulli rerum felicitate radinet. Nam quoties quis dixerit: Occidit Persarum nullia multa; opponetur: Et Callichrenem. Quoties dictum erit: Occidit Darium, —nes quem tuas magnum regnum erat; oppiatur: Et Callisthenem. Quoties dictum erit: Omnia. Oceano temus vicit, quam unoquoque tentavisti novis classibus, et imperium ex angulo Thrace usque Orientis terminos protulit, dicetur: Sed Callisthenem occidit. Omnis licet antiqua ducum regumque exempla transierit, ex his que fecit nihil tam magnum erit, quam scelus Callistheni. » Verò igitur dixit Herodotus: « Durum est pugnare contra iram, que vitam adimit. »

Celebre est illud Physicorum, τὰ ἔγχα παρεῖλα, id est animata vīle cervida, uti cervus, sunt longeva. Porro longevitatem hominis et animalium ita gradatim describit, sive vere, sive potius fabulose Ansonius, Idyl. 18:

Ter bins deciesque noven supercili in annos
Justa secesserunt quos implet via virorum:
Tos corvus supererit vivendo garra corvus;
Et quater egerill corvus sacris corvus;
Alpigenus cervum ter vident corvus....

Causam dat Franciscus Valesius, *Sarce Philosophie*, cap. lxxii: Videatur, inquit, mihi haec tria, scilicet zeus, iracundia et cogitatus, unico solli-

citudinis nomine significari. Sollicitos enim esse dicimus eos qui plus satis curant quid agatur, quid futurum sit. Tales enim sunt zelatores, ac proinde iracundi et cogitabundi: que omnia excludunt ab animo hilaritatem. Quare si vere dies cum est cap. xvii Proverb. : « Animus gaudens etatem floridam facit; » merito evenit ut gaudium excludit sollicitudo, afferat intermissionem senectutem. Verum autem illud esse constat, siquidem indicatrum antea est, spiritum tristum exciscat ossa: exsiccat ergo et ea passio, quae tristitia comes est, puta sollicitudo et nimia cura. Ut vero exsiccat, ita refrigerat: quia (ut nuper diximus) sicut immunita nuptio ne per vitalis calor et spirituum consumptione. Refrigeratio naturalis cum scilicet, ipsum est senium. Unde efficitur, ut sollicitum est, ac proinde iracundiam et cogitabundum, adducat ante tempus senectutem. Neque rura experimunt magis cogniti est. Neque quidquam illis qui privatim agunt vitam consultus, quam nulla de re esse sollicitus: his vero qui reipublice tenent gubernacula, qui id non possunt, tamen interponere gaudia curis, et animum tantum solutum curis libero laxare, ac locum dare cibis et exercitationi, ne semper animo ad cogitationem translato, corpus tabescat. Hinc facit illud S. Gregorii Nazianzeni in *Dicitur*: « Merores preoccipi mortalia senectutem parunt. Mens sollicita tinea instar ossa corredit; corpus autem curas valere jubens, eximie floret. » Unde subdit Siracides: « Splendidum cor bonum in epulis est. »

Memorabile est quod ex ore dei scribit Hermas, S. Pauli discipulus, lib. II *Pastoral.* mandato 3; nunc enim, quod ira et impatientia obseruat, ex lingua nostra nobis Spiritum Sanctum, cumdem vero exsuscit atque exalitur aquanimitas et patientia. « Et paucimis, inquit, esto et patient, et omnium operarum nequissimum dominaberis, et operaberis omnem justitiam. Quod si patienti Spiritus Sanctus, qui habitat in te, ministrat erit, et non obseverabit aliquid nequissimum spiritu, sed caudis usq; dilatatur et epulabitur in vase, in quo habebit, et apparebit Domino hilaris in pace magna. Quod si iracundia aliqua supervenerit, continuo Spiritus Sanctus, qui in te est, angustiabitur, et queret discedere. Suffocatur enim aspectu nequissimo, et non habebit locum appendi Domino, sicut vult; turbulatur enim ab iracundia. Utique ergo spiritus cum patriter inhabitant, perneccosum est homini. » Probat a simili: « Si quis enim assumat absinthii pusillum, et immittat in amphoran mellis, nonne totum mel extirminabitur? » Et tantum melius a modico absinthio disperit, et perit. Adcedunt melius, et jam non habet gratiam apud dominum suum; quoniam totum mel amarum factum est, et usum suum perdidit. Sed si in mel non mittatur absinthium, dulce erit et in usu domino suo. Vide enim quam sit aquanimitas dulcior mello,

et utilis erit domino, qui in ipsa commoratur; nam iracundia inutilis est. Si ergo mixta fuerit iracundia aquanimitate, contributular animus, et non est utilis Deo oratio illius. »

Tropologic Rabanus: « Zelus, inquit, et iracundia minunt dies hominis, cum eum vita eterna indignum efficiat: et ante tempus senectutem adducent: quia viri sanguinem et dolos non dimidabunt dies suos, » Psal. lvi. Hoc est, propter patrem sine vindice, quam sibi promittunt, perpetuiter habere non possunt. »

27. SPLENDIDUM COR ET BONUM IN EPULIS EST: EPULE ENIM ILLUS DILIGENTER FIUNT. — Cogitatui et eure, que citas adducit senectatem, quasi remedium et antidotum opponit con splendidum exhibilans se epulis. Itaque curas disertiones et vitalium prolongantur. « Cor splendidum a vocali hilare et liberalis, non triste vel avarum. Tristitia enim et avaritia con trahunt, offuscent et obnubilant; quod hilaritas et liberalitas dilatant, exhibilant, magnificum et quasi splendidum efficiunt. Hinc lux et splendor sunt symbolum latitiae et beneficentie; caligo vero et tenebrae, tristitia et avaritia. Unde cetero orat Psaltes: « Illumina faciem tuam super servum tuum, Domine, » q. d. Leuidam, id est hilarum, benevolum et beneficiale milii faciem tuam ostende. Sensus ergo est, q. d. Cor hilare, et liberalis, et « bonum, » id est letum et iucundum, est in epulis suis, ac honeste et leto its fructu, easque sibi et atris diligenter apparat: quoceca et latius, et diutius, et honoratus vivit. Unde Tigrina verit: « Cor splendidum et benignum cibos sibi procurabit ad edendum; non autem multa avare congerit, quibus frui non adeat, inquit Vatablus; et alii: « Cor splendidum et bonum aedilis ciborum surorum curam gerit. Letus et splendidus, nec per tristitiam ciborum curam negligit, nec per parimoniam sordide mensam instruit, sed late et liberaliter, moderate tamen et temperante cum suis epulatur. Syrus: « Cor bonum (letum) multi sunt cibi ejus, et onus quod comedit, ostendit super corpus ejus, q. d. Omne quod comedit homo letus, dixerit conver-

titque in suam substantiam, corpus cum im pinguit; itaque ostendit se bene comedisse, et comesta digessisse: contrarium facit tristis et mastus. Huc fact illud B. Nazianzeni in *Dicitur*:

« Temperant animi est nonnulla hilaritas praes ferre. » Advertit solerter Paladius, hanc esse dogmata ethices naturalis. Ecclesiasticus, inquit, fuit ex Judaeis, quibus propter probos mores temporalia bona promittebantur, scilicet vita longior, anni felices, epulae largiores, videlicet et saculum hoc felix. Multo est altior vita christiana, quae cupit dissolvi et esse cum Christo; que absinet ab omnibus, ut incorruptam coram accipiat; que est in fame, siti, frigore, nuditate et quotidiana sollicitudine Ecclesiarum, expellant beatam spem et adventum glorie magni Dei, etc.

Mystico, « splendidum cor, » id est letum, ac gaudio et exultatione perfusum, non est aliud nisi cor viri justi, quod nullae tristitia et mortis conscientie dimanantes inquietant. Epule illius non sunt aliae quam bona opera, sibi imposita parant, et ardenter assumuntur, « bonum » est « cor » et iucundum, non infirmata mors, sed sanctitate plingueunt. Scito ergo, o homo, quia cibos corporis nimis ardenter sumere, vitium est; cibos vero animae ardentissima accipere, perfectio est. Nam qui avide quasi famem patientes, hunc cibum virtutis comedunt, Deo pascente saturantur, juxta illud: « Beati qui esurunt et sitiunt justitiam, quoniam ipsi saturabuntur. » Matth. v. Unde Rabanus: « Uique, ait, « voluntas electorum iucundatur in epulis virtutum, que epulis indefactivas habent opes spiritualium divitiarum. »

Nota: Graeca hic word variant: Complutenses enim hunc versus hoc loco ponunt cum Nostro: Graeca Romana vera et alii eum transferunt in finem cap. xxxii. Sed magis videatur convenire huic loco. Deinde Romana huic versu et capitulo affixunt ea, que Noster et Complutenses ponunt cap. xxxv, vers. 43 et seq. Similis transpositio est in capite sequenti, ut dicam in synopsi ejusdem.

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, a vers. 1 usque ad vers. 12, avocat a nimio amore et studio divitiarum. Inde, secundo, usque ad vers. 30, est instituto mense; quanta, scilicet, honestate, temperantia et discretione in ea convivere se gerere debeant. Tertio, a vers. 30 ad finem, agit de sobrietate in potu vini.

1. Vigilia honestatis tabefacie, carnes, et cogitatus illius auferet somnum. 2. Cogitatus praescientie avertit sensum, et infirmatas gravis sobriam facit animam. 3. Laboravit dives in congregatione substantiae, et in requie sua replebitur bonis suis. 4. Laboravit pauper in diminutione vicius, et in fine inops fit. 5. Qui aurum diligit, non justificabitur: et qui

insequitur consumptionem, replebitur ex ea. 6. Multi daci sunt in auri casus, et facta est in specie ipsius perditio illorum. 7. Lignum offenditum est auro sacrificantium: vix illis qui sectantur illud, et omnis imprudens deperit in illo. 8. Beatus dives, qui inventus est sine macula: et qui post aurum non abit, nec speravit in pecunia et thesauris. 9. Quis est hic, et laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. 10. Qui probatus est in illo, et perfectus est, erit illi gloria eterna: qui potuit transgredi, et non est transgressus; facere mala, et non fecit: 11. ideo stabilita sunt bona illius in Domino, et eleemosynas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum. 12. Supra mensam magnam sedisti? non aperias super illam faucom tuam prior. 13. Non dicas sic: Multa sunt, quae super illam sunt: 14. memento quoniam malus est oculus nequam. 15. Nequius oculo quid creatum est? ideo ab omni facie sua lacrymabitur, cum viderit, 16. ne extendas manum tuam prior, et invida contumaciam erubescas. 17. Ne comprimeris in convivio. 18. Intellige que sunt proximi tui ex teipso: 19. utere quasi homo frugi his, que tibi apponuntur: ne, cum manducas multum, odio habearis. 20. Cessa prior causa disciplinae: et noli nimis esse, ne forte offendas. 21. Et si in medio multorum sedisti, prior illis ne extendas manum tuam, nec prior poscas bibere. 22. Quam sufficiens est homini eruditio vinum exiguum, et in dormiendo non laborabis ab illo, et non senties dolorem. 23. Vigilia, cholera, et tortura viro infringunt: 24. somnus sanitatis in homine parco; dormiet usque mane, et anima illius cum ipso delectabitur. 25. Et si coactus fueris in edendo multum, surge et medio, evome: et refrigerabit te, et non adules corpori tuo infirmitatem. 26. Audi me, fili, et ne speras me: et in novissime invenies verba mea. 27. In omnibus operibus tuis esto velox, et omnis infirmitas non occurrit tibi. 28. Splendendum in panibus benedicent labii multorum, et testimonium veritatis illius fidei. 29. Nequissimo in pane murmurabit civitas, et testimonium nequitiae illius verum est. 30. Dilegentes in vino noli provocare: multis enim exterminavit vinum. 31. Ignis probat ferrum durum: sic vinum corda superborum arguit in ebrietate potatum. 32. *Ἄλλη* vita hominibus, vinum in sobrietate: si bibas illud moderate, eris sobrius. 33. Quae vita est ei, qui minuitur vino? 34. Quid defrandat vitam? Mors. 35. Vinum in jucunditatem creatum est, et non in ebrietatem, ab initio. 36. Exsultatio anime et cordis, vinum moderate potatum. 37. Sanitas est anima et corpori sobrii potus. 38. Vinum multum potatum, irritationem, et iram, et ruinas multas facit. 39. Amaritudo anime vinum malum potatum. 40. Ebrietatis animositas, imprudens offensio, minorans virtutem, et faciens vulnera. 41. In convivio vini non arguas proximum: et non despicias eum in jucunditate illius: 42. Verba impropria non dicas illi: et non prenas illum in repetendo.

PRIMA PARS CAPITIS.

(Nota in Graecis Romanis omnia ab hoc capite usque ad xxxvii alio ordine recensori: nam que Vulgata habet hoc capite, Graeca Romana habent cap. xxxi. — Que Vulgata habet cap. xxxv, Romana habent cap. xxxii. Que Vulgata habet cap. xxxvi, Romana habent cap. xxxiii. Que Vulgata habet cap. xxxii, Romana habent cap. xxxv. Que Vulgata habet cap. xxxiii, Romana habent cap. xxxvi. Vulgata tamen per omnia consentunt Graeca Complutensis: quare eorum ordo et dispositio magis apta est et authentica. Hinc collige has Siradis sententias a variis varie fuisse compaginatas et distributas. Idem accidit in Proverbia Salomonis, ubi que Vulgata habet cap. xxx,

Graeca Romana attenunt capiti xxxv. Quae Vulgata habet cap. xxxi de muliere forti, Graeca Romana attenunt capiti xxxix, ac multa alia simili modo commutant et transponunt.)

1. VIGILIA HONESTATIS TABEFACIT CARNES, ET COGITATIS ILLIUS AUFERT SOMNUM. — Pro honestate grece est *τάκτη*, id est *divitiarum*: et sic sepe hoc libro Sirades per honestatem intelligit divisiones: hoc enim faciunt possidentes honestos: immo honoratos in domo, vieti, vestiti, magistrati, etc. Rursum pro cogitatione grece est *πρόσωπα*, id est *cura*, *anxietas*, *solicitude*, de qua dixit capitulum precedentem, vers. penult., quod ante tempus, id est citam et immaturam senectam addusat.

Id ipsum ergo hic prosequitur docetque, inquit Jansenius, quam noxia sit homini ea precipue cura, quae est in avaris pecuniarum studiosis: utpote que carni suum vigorum aufert et necessarium somnum. Itaque sensus est: Nimia vigilans, quae pro comparandis divitiis assumuntur, et vigilia nocturna, quae sepe propter opes suscipitur, tabefacit carnes hominis, corpusque marcidum facit ad exhaustum, et cura pro dictis acquirendis aufert sepe homini somnum ad vitam necessarium. Prinde indicando nocumentum avarice sollicitudinis, monet tacite modernandum studium divitiarum, anxiampius sollicitudinem depонendam esse, et presentibus contentos nos esse dehere. Deoque res nostras commitendas.

Secundo, Paladius « honestatem » moralem hic accipit, puta bonum honestum, probitatem sciillet et castitatem. Littera hec, inquit, ut jacet, multa et pulchra documenta praebat. Primum est, cura probitatis, maxime vero castitatis, consumit carnes, ne eas pinguisceret sint: si enim vehemens probe uxoris cura, quomodo placet viro, exedit ejus carnes, quomodo non magis exeat cura quomodo placeat Deo? Secundum est: Cogitatio probitatis aufert somnum: nam intenta cogitatio cor mundum dormire vetat, et illa dicit: « Ego dormio, et cum meum vigilat; » et aliis meis nocte surgit ad confitendum Domino. Verum Graecum *τάκτη* significat honestatem, non moraliter, sed physico, puta substantiam et opes. Prior ergo sensus literalis est. Unde Tigurina verit: Studium divitiarum corpus *tame* conficit, et somnum abegit sollicitudo eorum; ali: *Invigilare divitis tabefacit carnes*, et sollicitudo eorum aufert soporem; Syrus: *Vigilia tabefacit carnem*; divitis, et cura aufert somnum ejus.

Est metaphora ab igne liquante ceram, q. d. Sic igitur liquat et consumit ceram, sic vigil semper sollicitudo opum acquirendarum, asservandarum et augendarum tabefacit (græce *τάκτη*, id est *liquat* et *consumit*) carnes, tum ob vigilum, tum ob sollicitudinem. Nam, ut ait Aristoteles, Ethic. cap. i: « Animal vigilans semper labitat, » vel sentiendo, vel movendo, vel cogitando, attendendo et intendendo rei aliqui; vigilus ergo est labor; labor autem consumit hominem, et quodvis animal.

Mystice Rabanus: « Vigilia honestatis est cuncta vigilans animi cum studio virtutum, que tabefacit carnes; quia in electis Dei carnales mortificat voluntates. Cogitatus enim illius aufert somnum; quia intenta sollicitudo eorum, quam quotidie in servitio Dei habent, pigras ab eis repellit tedium. Unde Prophetæ, qui se sentebat in servitio Dei proficeret, et in amore illius crescere, ait: Quomodo dilexi legem tuam, Domine! tota die meditatio mea est. In mandatis tuis exercitor, et considerabo vias tuas. Conlige timore tuo carnes meas; a judicis enim tuis timui, » Psalm.

Pro *τάκτη* ali legunt *τακτην*, id est sobrium et vigilantem faciit somnum; quia mordax cura facit hominem, licet dormitientem, vigilum, ut millies et sonno excitetur et evigilet. Porro Complutensis et Romana pro *τάκτη* legunt *τάκτην*. Sicut enim habent: *Kai ἡ τάκτη προσέταξε τακτην*. Unde

sic vertunt : *Et infirmitatem grarem digerit, vel moderatam faciet somnus.* Quo sixificatur sollicitudinem d'vitum pejorem esse animi morbum, quam et gravis infirmitas corporis; quia hanc minuit et alleviat somnum, quo caret sollicitus : sollicitudo enim somnum excitat a sollicito, itaque ei non dat quietem, sed jugiter pungit, affigit, eructat, exedit, consumit. Igitur duorum horum versuum, primi sollicit et secundi, hic est sensus : Vigil cura acquirendae opum consumit carnes, et de his intentus n.misque acrie cogitare, avertit somnum; simili modo somnum auferit « cogitatio pre-occidentia », quo scilicet cogitant futuros eventus, et eos presellant et avertant, si mali sunt; vel acersant, si boni; perinde ac infirmatas gravis somnum excitat.

Mystice It bonus : *Cogitatus, inquit, hominis, quem in timore Dei habet, prescindendo quod vera sunt omnia que Scriptura sacra preannuntiat de futuro premio honorum, et de ventura pena malorum, avertit sensum hominis ab omni concupiscentia mala, ne ea conceupiscat in possessione habere, vel in desiderio nequam adimplere, que novit Conditor suo displicere. Similiter et infirmitas gravis corporis sobriam facit a delectis animam. Unde alibi scriptum est : *Livor vulneris absterget mala, et plague in secretioribus ventris. Mala enim livor vulneris absterget, quia flagellorum dolor vel cogitatis, vel perpetratris nequitas diluit.* Solet vero ventris appellatio mens accipi; quia sicut venter consumit escas, ita mens pertractando excoquit iras. Quia enī venter mens dicitur, ea sententia doctetur, qua scriptum est : *Lucerna Domini spiraculum hominis, quae investigat omnia secreta ventris.* Ac si diceret : *Divini afflatus illuminatio, cum in mente hominis venerit, eam sublimipissimi illuminans ostendit, que ante Spiritus Sancti adventum cogitationes pravas et portare poterat, et pensare nesciebat. Livor ergo vulneris absterget mala, et plague in secretioribus ventris; quia exterius percumilum, cum ad peccatorum nostrorum memoriā taciti afflictive revocamus, aliquo ante oculos nostros cuncta que a nobis sunt male gesta, reducimus; et per hoc, quod foris patimur, magis intus, quod fecimus, dolamus. Unde fit ut inter aperta vulnera corporis amplius non ablut plaga secreta ventris; quia sanat nequitas pravi operis, occultum vulnus doloris. Hinc et Paulus ait : *Quando infirmior, tunc potens sum. Quando enim sustinuit fornicatos flagella persecutionum, intrinsecus crevit dono spiritualium gratiarum.* » Que Rabanus ad verbum transcripsit ex S. Gregorio, III part. Pastor, admonit. 43, sub finem.**

3. LABORAT DIVES IN CONGREGATIONE SUBSTANTIE, ET IN REQUE SCA REPLEBITUR BONIS (græco τηρεῖται, id est *dolicias*) suis. LABORAVIT PAUPER IN DIMINUTIONE VICTUS, ET IN INFOPS FIT. — Docuit disparem valide esse conditionem divitis et pauperis, ac laboris, quem uterque impedit ad con-

gregandas opes; nam « laboravit », id est labore soleat, « dives in », id est ad « congregacionem substantie »; ut scilicet congreget substantiam et opes : « pauper » vero laborat « in », id est ob, « diminutionem victus », puta ob paupertatem, quia victu minuitur et destitutus, q. d. Pauper laborat non tam ut ditescat, quam ut viciet, et vitam laborando trahat et progoget; at dives non laborat ut viciem comparet, quia eo abundant, sed ut opibus collectis maiores adjiciat, locuples fiat et splendidus.

Rursum : « Dives in reque sua replebitur bonis suis », id est dives, cum cessat labore et congerere opes, ac requiescit contentus quesitis, « replebitur bonis », id est est laute et splendide vivet, deliciabiliter, fructuerque suis divitias. At pauper, cum volet quiescere, aut cogitare ob senium morbiue cessare a labore, fit inops cogitare que mendicare. Unde Graeca habent : *Laboravit dives congerendis pecunias, et in reque sua expletar delicias suas.* Laboravit pauper in penuria vicius, et in reque sua fit indigens. Ita Lyrinus, Iasenius et alii. Secundo, Tigurina verit : *Laborat dives in congestis opibus, et in quiete occupatur suis divitiis; laborat pauper in vita tenui, et fit egenus in quiete.* Quod sic explicat Vatabulus, q. d. « Nima sollicitudine tam dives quam pauper miser est. His enim tempore quietis et somni de sua pauperie cogitando superior fit : ille cura partorum discruciat. » Omnia enim spectant eo, ut signifetur miseria sollicitudinis, que esse solet in congestis opibus.

Denique Palacius censem hic significari quod diversus parvo labore multum ditescant; pauperes vero magno labore vix comparant necessaria ad vitam. Admonitur, inquit, pauper ne nimis dari velit, quia dives faciliter bonis repletur; at pauper, qui (etiam sibi minuens victum) dicesse vult, tandem inops evadit. Dives quidam, interrogatus quomodo dives evaserat, respondit egregie : Cum pauper eram, magno labore conquisi divitias; cum dives fui, magna eas faciliter parva. Una enim ad finos profectio parat sibi plus opum dives, quam per totam vitam sibi agriculta. Huc facti illud : « Facilius est ex esse decussem (id est decem ases) quam ex semisse (dimidio asse) assem efficer. » Idem locum habet in mercatura spirituali, ut patet in S. Paulo, Apostolis virisque Apostolicis, qui heroico actu uno plus effecere quam nos permulxit. Unde « pauper », ait Varro, « dicitur a paulula re », vel « paulo lare (vel a pauco ore) »; dives, a divo, quod ut Deus, nihil indigere videtur. »

Mystice, divites sunt Sancti ferventes et strenui ad accumulanda bona opera et merita: hi parvo labore multum ditescant virtutibus et meritis; pauperes vero, id est remissi et tepidi, magno labore, quem subeunt, quemque sepe parit ipsorum aedia et torpor, parum in sanctitate proficiunt. Unde Rabanus : « Laborat, inquit, justus

in congregatione spiritualis substantie, in meditando videbile S. Scripturarum scientiam, et colligendo bonarum fructus virtutum; pro quibus omnibus post finem presentis vite requiem aeternam percipiet. E contrario vero pauper scientia et inops virtute, laborat quotidie in terrenis cupiditatibus, pro quibus in fine non abundauant omniales habebit gaudi, sed penas ac dolores sustinabit inferni. Quocirca sapientia S. Bernardus, serm. 4 De Adventu : « Verso divitiae, ait, non opes sunt, sed virtutes, quae secum conscientia portat, ut in perpetuum dives fiat. » Et S. Gregorius, homil. 45 in Evang. : « Fallaces, ait, divitiae sunt, que nobiscum diu permanere non possunt; fallaces sunt, que mentis nostra inopiam non expellunt; solus autem divitiae vere sunt, que nos divitiae virtutibus efficiunt. Si ergo, fratres, divites esse cupili, veras divitias amate. »

5. QUI AURUM DILIGIT, NON JUSTIFICABITUR. — Primo, Palacius per aurum casus accipit aurum precipitia, in que ruit qui illud ambit. Est enim aurum, inquit, velut mons quidam difficilissimus multa habens precipitia, in que solet prouere qui aurum vult manus arripe; et longe aspicitur cacumen montis, ubi aurum pulchra fulget specie; at, dum curris ut consequaris, cadit in precipitia corpus, ubi peris. Ergo pulchram habet aurum speciem, sed multa occulat precipitia, in que eadis prius quam auro fruaris. Pulchrum erat specie pomum, quod dividit Adam; sed in casum mortis, antequam comedeter, occidit. Sic Parthi cesso M. Crasso Romanorum duci insultarunt : « Aurum sibi sti, aurum baci. » Hinc avarus dicitur quasi aurum avitus, eo quod illo nunquam expleaver, ait S. Isidorus, lib. X Origin. litera A.

Secundo et planius : Multi dati sunt in auri casus, id est in casus et ruinas propter aurum, ut habent Graeca, q. d. Multi in grava damnationis et animis prolapsi sunt propter aurum. Vide dicta in Timoth. vi, 10. Est hypallage. Porro Graeca iam sic habent : Multi dati sunt in casum aurum gratia, et facta est perditio eorum coram facie eorum, q. d. Videntes et viventes, ideoque gementes et frementes perdunt sunt; minus enim sentitur perditio et noxa, cum quis perit dormiens, vel occulite et nesciens, nec advertens, ut cum ex insidiis vel veneno intermititur; magis vero illa sentitur, cum quis perit vigilans, videns et sciens tum ipsam perditionem, tum ejus causam, quod scilicet ipsi sibi per aurum cupidinem hoc malum crearit. Unde Tigurina verit : *Multi propter aurum ad casum dati sunt, et paratum habuerunt ante oculos suos exitum; ali : Multi pessundati sunt aurum gratia, et in exitus ipsorum accidit coram facie ipsorum.*

Quocirca sapientia Nazianzenus, in Distichis Opes, inquit, illas ne ama, quas tempus delet nam quidquid tempus extruxit, idem etiam everit. « Amplius addit S. Bernardus : « Divitiarum, ait, amor insatibilis longe amplius desiderio tortquet animam, quam refrigeret usu suo; ut ipote guarum acquisitione quidem laboris, possessio vero timoris, amissio plena doloris inventur. » Aristoteles, lib. X Ethic., assertit obesse nimias divitias contemplationi, ac proinde summa felicitati. Certe quietem ab illis non leviter turbat omnes experientur. Anacreon duobus a Polycrate Samio talentis acceptis, cum duas noctes somnum non ceperisset, cura custodiendi vel collocandi; ea donatori remisit, addens « non tanti a se illa fieri, quantum sibi ab his molestiae provenisset. » Puerus Horatius, Satyr. 4 :

An vigilare metu examinem : noctesque dieisque
Formidare malas lures, incendia, servos,

Ne te complicant fugientes; hoc iuvat horum
Semper ego optarim pauperium esse honorum.

Eleganter Plutarchus, tract. *De Cupiditate divitiarum*, ait divitias a nullo malo hominum liberari quandoquidem ne hoc ipsum admidum malum, cui cupiditatem. Aristippus coe qui divitias non expletur, monebat laborare animo gravissime, ac medico et ejectione egere; perinde ac eos, qui quo plus bibunt vel comedunt, plus sitiunt esuriantur. Sapiens Philo, lib. *De Temptatione*, assertum externa bona esse quasi stipatores et satellites bonorum corporis; hec vero esse custodes et ministros animi.

Hanc gnomem et hoc enigma insigni vulpis, simie, elephanti, byrama, galli, castoris, etc., apolo-
go, oculis subiecti Cyrilus, lib. III *Apolog.* *ad cap. v.*: Simia, inquit, et vulpes proficentes, cum edentant (id est dentibus parentem); ex dentibus enim elephas fit ebur (pretiosum) elephantem obvium habuissent, de casu cum peteretur, respondit: Ob dentis desiderabilis avitatem bellum mihi avaritia suscitante, ut hostilia dentibus meis, insidians armis non capitus effugeret, elegi potius arma nature abiere; siquidem belligeris divitiae eligibilis est carens, quam ad hujusmodi tuendas carum vita suavitatem amittere. Deinde cum hyram lumenib[us] privatim obviab[us] habuissent, dira passionis cansam inquietantes, lamentabiliter audierunt: Effrenata manus cupiditatis rapacitas non tam vi quam arti dolimunita, ob perdita gemmarum divitias, quos nos concipiuit, deduxit. A bonis enim bonis perduntur, cum preter necessitatem superfluentibus. Subiecti deinde vulpem et simiam occurrisse gallum, cui cranium erat diffractum ob gemmam, que in eis digni perhibetur, pergitque ad castoris occursum: «Cum castor, inquit, eius perditis genitalibus occurreter, petiverunt ut quid salutare generis seminarium defecisset? qui ait: Cum ob genitalia a perniciose venatoribus infestarer, non tota pars perderit, et genitalia genitorem conceputa vastarent; ea certe malum mihi vorare hostilium, quam amatris divitiarum et divitum hostilium avaritie voraretur me impendere. Melius enim est opes, quam salutis opem perdere. Quo quidem reliquo, cum pavonem decandauit vidissent: Quomodo, inquisib[us], candide gloriam perdidisti? cui ille: Numirum aurea penna placuit, et idcirco auri cupiditate servus avaritie hanc ademit. Mundialis namque divitiae quem exornant, velut signum figurant cupiditatis ad durissimas sagittas.»

Ex quibus omnibus hanc conclusionem colligit: «Quid sunt carnales divitiae, nisi blandimenta libidinis, fomentum cupiditatis, et onera mortis? Beatus certe qui caruit eis.» Quocirca simia, regata a vulpe quid de divitiae sentiret, sapiens respondit: «Quod non nisi penitentiae sint naturae. Nam cum sic possessores suis illudant, et ad hujusmodi calamitates adducant, quid nisi

virus putande sunt? Hunc siquidem edentant, illum excolulant, huic cerebrum vastant, illi vitalia perforant, isti genitalia vorant, alterum excoriant, alterum decaudant. Nonne sic avaritiae ingeniosi vi a viris imprudentibus collectae divitiae, possessores suis plurimi vitiis lacerant, amatores depravant, dum os lingua magniloqua, constituta invicta, caput ignavia, ventrem gula, libidine genitalia, corpus infamia, et virtutum inopia totum vastant? O malum bonum, tam odiosum! O beata paupertas! O stulte dilectione malum! O infelix opulenta! De castro pauperiella pelvis dilatissima mibi est, et vilis magis placet quam pretiosa. Malo certe iam esse simia sine cauda, quam pavo cum cauda.»

7. Lignum offensionis est aurum sacrificantium; v. et illi qui sectantur illud, et omnis imprudens deparet in illo, — q. d. Aurum, quod avari quasi suum idolum numerique colunt, et cui omni suo labore, cogitatione, affectu et curis sacrificant, est lignum, in quo ipsi offendunt, impingunt et corrugant in mille mala ipsamque mortem. Unde Tigurina verit: *Lignum offendunt et ei sacrificatorium;* et *consecutantur illud, omnis insipiens ei capietur;* ali: *Lignum offensionis vel scandali est sacrificantium in illo, et omnis amens eo capietur.* Tamen ut illi qui sectantur illud, jam non est in Greco.

Queres, quodnam sit «lignum offensionis?» Primo, Rabanus «lignum offensionis» referat ad arbores scientias boni et mali, que fuit offensionis et occasio ruinae primis parentibus, *Genes.* iii, q. a. Sicut illa arbor perdidit Adamum et Eam, sic aurum perdit avaros.

Secundo, Palacius censem alludi ad serpentem seneum, *Num. xxii*, q. d. Ut hic serpens aspicimus: «Cum castor, inquit, eius perditis genitalibus occurreter, petiverunt ut quid salutare generis seminarium defecisset? qui ait: Cum ob genitalia a perniciose venatoribus infestarer, non tota pars perderit, et genitalia genitorem conceputa vastarent; ea certe malum mihi vorare hostilium, quam amatris divitiarum et divitum hostilium avaritie voraretur me impendere. Melius enim est opes, quam salutis opem perdere. Quo quidem reliquo, cum pavonem decandauit vidissent: Quomodo, inquisib[us], candide gloriam perdidisti? cui ille: Numirum aurea penna placuit, et idcirco auri cupiditate servus avaritie hanc ademit. Mundialis namque divitiae quem exornant, velut signum figurant cupiditatis ad durissimas sagittas.»

Quarto, Palacius rursum sublimius censem alludi ad idola, que olim idololatrie preserim pauperes faciebant ex ligno, sequit ex ore, vel auro, ut patet *Isiae* XLIV, 13, *Sapient.* XIII, 11, q. d. Sicut idola lignea idololatria fuerunt scandali, offensioni et ruinae; sic est et aurum avaro; avaro, inquam, qui imprudenter ceca cupiditate illi.

hunc, ideoque cœcos in latencia itinerum, lafrenum, furum, etc., pericula se iniicit, imo ultra fructu, ideoque perit et corrut. Nam dives moderatus, qui caute et prudenter aurum consecutatur, adeo non deperiet in illo, ut per illud perditio nem et mortem sepe evadat, imo auro mortem malumque omne redimat. Unde sequitur:

8. BEATUS DIVES, QUI INVENTUS EST SINE MACULA: et qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia et thesauris... Docuit quoniam doxa sit ari opumque cupido, qua laborant avari; unde nunc ex adverso docet quam fructuosus et gloriatus sit opus contemptus, adeo ut divitem efficiat felicem et beatum, q. d. Beatus est dives, non qui divitiae abhat, neq; qui divitias abundat, nec qui in his spes suas reponit, illicque se jactat et superbit; sed qui in divitis vivit «sine macula» et impudate, quicunque aurum non sectatur, nec in eo, sed in Deo sperat et recumbit. Ille, inquam, felix et beatus est: primo, quia integer et inculpatus; bona enim conscientia, integritas et justitia est beatitudine hujus vite. Secundo, quia magnum et rarum bonum, Deique donum est, divitem divitis suis cor non apponere; sed ab iis intactum, liberum, excelsumque servare, ut his dominetur quasi heros, non famuletur ut servus. Tertio, quia talis, sicut sit dives census, tamen est pauper spiritu: pauperibus autem spiritus est perfectio et beatitudine prima evangelica, juxta illud Christi: «Beati pauperes spiritu,» id est mente et affectu, «quoniam ipsorum est regnum celorum,» *Math.* v. «Felicitas magna Christianorum, ait S. Augustinus, serm. 28 *De Verbis Apostoli*, quibus datum est ut paupertatem facient pretium regni celorum. Non tibi dispiceat pauperis tua, nihil ea potest ditus inventi. Vis nonne quam locuples sit celum emit? Spiritu ergo et electione pauperes inopiam quam adamantur, vertunt in copiam, ut ait S. Salvator. Quarto, quia talis recta tendit ad beatitudinem eternam in celis, juxta promissionem Christi jam recitatam. «Beatus enim, ait S. Isidorus, lib. X *Origin.* litera B, dicitur quasi bene auctus, scilicet ab habendo quod velit, et nihil patitur quod nolit. Ille autem vere beatus est, qui et habet omnia que vult bona, et nihil vult mali: ex his enim duobus homo beatus efficitur.»

Nota: Pelagianorum fuit heres, divitem non posse Dei precepta servare, et salvare; quare ut salvetur, requiri ut divitiae abdicet, fiatque pauper, ut refert S. Augustinus, epist. 106 *ad Paulinum*, et lib. II *De Pecc. orig.* cap. xi. Quin et artelius sextus Pelagi, iannuatus in Concilio Dopolitano, sic habet: «Divites baptizatos, nisi omnes abrenuntur, si quid boni visi fuerint facere, non repulati illis, nec eos habere posse regnum Dei.» Idem patet ex libello *De Divitie*, sexto III Pontifici falso adscriptus, qui exstat tom. V *Biblioth. SS. Patrum.* Hunc enim esse pelagiani aliecius liquet ex toto ejus argumento, quod est

probare divites omnes, licet numerosam prolem habeant, si salvi esse velint, teneri divitias abdicare fierique pauperes. Qui fuit error Pelagi, ut recte adverterunt doctores Parisienses et Lovanienses. Contrarium ergo hic docet Siracides, scilicet divitem in divitis posse esse beatum et salariari, si tres habeat conditiones.

Prima est, si vivat «sine macula,» id est sine peccato graviori et mortifero; Tigurina, sine cr. cunia et thesauris... Docuit quoniam doxa sit ari opumque cupido, qua laborant avari; unde nunc ex adverso docet quam fructuosus et gloriatus sit opus contemptus, adeo ut divitem efficiat felicem et beatum, q. d. Beatus est dives, non qui divitiae abhat, neq; qui divitias abundat, nec qui in his spes suas reponit, illicque se jactat et superbit; sed qui in divitis vivit «sine macula» et impudate, quicunque aurum non sectatur, nec in eo, sed si aurum inuste queris, tu post illud non abis; sed si aurum inuste queris, tu post illud non abis. Si gratioso dono, si hereditario jure, si justa arte aurum comparo, aurum ad me venit; sin per et nefas illud conquiro, si proper illud sacrum et res divinas violo, aut Ecclesiæ leges transgredior, post aurum vado; quia aurum mihi quasi via vitæque ducem prepono, ac post illud totum amore, affectu et conatu quasi mancipium sequor et feror. Si Judei dicebantur ire post deos alienos, cum relatio Deo illos colebant; simili modo avarus, cum aurum quasi idolum colit, quod illud abit. Si hinc veniens aurum amplector, non pecco; sed, si illicita ratione aurum perquirio, plane fugiens aurum consecror; ac ideo miser fio, qui felix quærendo esse volebam, inquit Palacius.

Tertia : Nec speravit in pecunia et thesauris.» Hec sequitur et secunda; nam qui divitias abundans eis cor non apponit, sed aversos ab eis mentis oculos in Deum conjicit, is non sperat in eis; sperat vero qui Dei fore oblitus, cor, et consequenter spes, in auro ponit. His enim sperat se per arum omnia hujus vite incommoda superaturum et omnia commoda adepturum, scilicet honores, amplam famam, splendida mensam, amicitiam principum, victorianam de mimicis, etc. Hinc **secundo** per metalepsin sic exponas: «Nec speravit,» id est nec superbit, non se extinxit, non se jactavit et ostentavit, «in pecunia et thesauris.» Spes enim magnorum animum inflat et superbit, seque jactat et ostentat. Atque, ut ait S. Augustinus, serm. 5 *De Verbis apostoli*: «Vermis divitiarum superbita est;» sicut enim pomo vermis, si auro superbita inassicitur. Hinc Christus divitiae «Ver.» id est aeternam damnationem, intentat, *Lucæ* vi, 24. Et Abraham causam eari divers epulo sit in inferno, dat dicens: «Fili, recordare quia recepti bona in vita tua,» *Lucæ* XVI, 25. Christus denique, *Math. xix.* 24: «Faci illis, ait, est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum celorum.» Quo circa S. Paulus divites monet ne sperent in in certo divitium suarum, *I Timoth. vi.* Et S. per-

nardus, epist. 103 : « Beatus, inquit, qui post illam non abiit, quia possessa onerant, amata inquinant, amissa cruciant. » Ubi paucis tria opum mali perstringit.

Notat Origenes, lib. I in Job, dici : « Qui post aurum non abiit, » non vero post oves, post pecora, post agros, q. d. lites, qui post aurum non abiit, est ille qui in pecoribus et terra frugibus, non in auri argenteis acrius divitias suas constituit; quamvis non neget etiam illum post aurum non abire, qui, cum illud habeat, illi avare non incumbit, sed liberaliter in pauperes erogat. Olim enim simplex et innocens veterum opulentia consistebat in eboribus, bobus, agris, quos labore suo excelando justum sibi susque parabant cibum; uti fecit Job, i, 3, Abraham et Lot, Genes. xii, 5. Innocentia ergo peperit agriculturam, avaritia vero thesauris auri et argenti; quamquam et in agris ac pecoribus possit esse excessus, et nimis cupidio ea augendi, quam proinde a se recesserunt divites qui sanctus et beatus esse cupit; uti rescavat Job, Abraham exterice Patriarche. Quare sub auro, ovibus, boves, agros et quidquid auro est estimabile intellige.

Mytice, beatus est dives, id est vir sanctus, qui (ut ait S. Ambrosius) dives est Deo, qui virtutem et sanctitudinem colit, qui quasi mereator virtutibus comparandis insudat, qui opes nunquam perituras ambit, qui non sperat in suis, sed in Christi meritis. Hic dives (tunc beatus est, cum sine macula est, cum sollicet leves etiam venisilium peccatorum maculas diluit, et quantum potest declinat. Sed ideo est vir beatus atque tranquillus; quare maculae leves, que beatitudinem luxant, etiam tranquillitatem turbabunt. Eas ergo pro utili declinabit sanctus, ut beatus et tranquillus consistat et persisterat.

9. **Quis est hic, et laudabilis** (græce μαρτυρίου, id est beatificabimini, beatum dicemus, beatum praedicabimini) **eu[m] fecit enim mirabilia in vita sua;** — græco, *in populo suo*: quia tunc divites caref macula iniustitiae, superbie, gule, etc.; ratus inventur, qui sit auro veniente contentus; rarissime, qui in eo non speret, mentemque ab eo avertit; idcirco tanquam de re, rara, mira et eximia ait: « Quis est hic, et laudabilis eum? » q. d. Tales pauci et rari, sed magni, eximi et admirabiles sunt. « Fecit enim mirabilia in vita sua. » **Primum enim mirabile et quasi miraculum est,** quod preter communem hominum sensum et morem divitias inordinate non amet; sed in his querendis, augendis, conservandis conscientiam sine macula intactam integrumque conservet: divitiae enim sunt illecebri ambitionis, superbie, gule, ira, allorumque scelerum: unde divites multi sunt superbi, lauti, iracundi, imperiosi; — pauperes sint humiles, parci, mansueti, subditi. « Quidni, inquit S. Bernardus, *De Convers. ad Cleric.* cap. xxx: periclitare castitas in delicia, humilitas in divitiae, pietas in negotiis, veri-

tas in multiloquo, charitas in hoc saeculo nequam? Idem lib. II *De Consider. cap. xi:* « Magnus est qui, incisus in adversa, non exedit vel parum a sapientia: nec minor, cui presens felicitas si arrisi, non irrisit. Quaque facilius sibi fortuna, quam qui proprie non perdiderunt. »

Secundum miraculum est, quod post aurum non abiit, sed aurum post ipsum. Sicut enim umbra sequitur corpus, sic honor sequitur fugientem, et opes contemnentes. Aurum ergo, dum illud habebat, parvipendere magni et mirabilis est animi. Hic ditor est quovis divite qui natat in auro, nec tamen eo satiarum.

Præclare Seneca, lib. II *De Paupertate:* « Nemo, ait Deo dignus est, nisi qui opes contemnit; hoc efficiunt divitiae, inflant animos, superbiam et arrogantiam parunt, invidiā contrahunt, eosque mentem alienant, ut fame consueverit nos, etiam nocturna, delectet. » Et epist. 88, adversus Peripateticos logentes, divitiae esse malas ostendit. Idecirco, epist. 20, inquit: « Magnus ille, qui in divitiae pauper est; sed senior, qui caret divitiae: nam divites nedum non faciunt hominem bonum, verum neque divitiae; quia avaritiam non extinguunt. » Vere autem divitiae sunt composta paupertas in lege nature, quae sola avaritiam extinguit: non enim qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper est; tantum enim unicuique deest, quantum cupit: propterea brevissima ad divitias per contemptum divitiarum via est. Et Epicurus dico consuevit: « Si ad naturam vivas, nunquam eris pauper; si ad opinioneum, nunquam eris dives: exiguum enim natura desiderat, opinio immensus. » Insuper divitiae non esse bonas ostendebat Boetus, lib. II *De Consolat.* ex eo, quia tunc solum nitent, dum eas effundimus; non autem, dum accumulamus. Præterea, quicumque divitiae coacevunt ac magnificant, multiplici ratione contra naturam operantur: primo, quia natura ea quae terrena sunt, et ex terra procedunt, nostris pedibus subiecti: nos autem ea tanquam idola veneramus, et supra capit collocaamus. Insuper, quia vera divitiae per naturam facte sunt communes; nos autem eis congerendo, nitimus reddire nobis proprias, et commune omnibus egentibus, pretere naturam ab eis auferimus. Præterea, quicumque in divitiae accumulandis versantur, frequenter desiderio duci possessoribus eorum vim inferunt. Demum violentia utuntur: quia tunc diuinam vim alieni in ferre, dum illud detinemus ne suum finem attigat: veluti tunc gravibus vim inferimus, dum eis impedimentoum sumus ne tendant ad centrum: finis autem divitiarum et pecunie est usus et effusio; dum ergo eas coacevamus, delinemus ne suum assequantur finem, et propterea vim ei inferiorum. Hac de causa Aristoteles in *Moral. Nicomach.* iii, dixit summum bonum non esse collocatum in divitiae, qua vita pecunii incumbit.

glaucescens, id est modo quodam vim infert, sive violenta est: dicitur autem violenta varia ratione, ut patesci, et præseruere postrema. Denique Pin-dari vox est: « Beatus, qui simul opes et mentem possidet. »

Divine S. Gregorius Nazianzenus docet veras opes, delicias et honores non consistere in earum ambitu, sed contemptu. Paradoxum hoc videtur, at revera ita se res habet. Unde dilaudans monachos: Horum, inquit, « opes sunt in paupertate, possessione in peregrinatione, gloria in contemptu, potentia in infirmitate, fecunditas in celibatu (siquidem prestantiores fratres illi sunt, qui secundum Deum existunt, quam qui a carne ortum ducunt): qui delicias minime studere pro delicio habent, qui regni coelestis causa humiles sunt, qui in mundo nihil habent, et supra mundum existunt, qui etiam in carne extra carnem vivunt, qui pro portione Dominum habent, qui propter regnum inopia laborant, et propter inopiam regnū. » Verso ergo opes sunt inopia, vera gloria in gloria.

Tertium miraculum est, quod non speret in pecunia sua, uti facit mundus, sed in Deo vivo et vero: ideoque Dei causa et amore, auro ad ejus gloriam utatur, alende pauperes, Religiosos, Delinistros, loca sacra, etc.

Sequuntur duo alia mirabilia, de quibus ait: « Qui probatus est, » etc. « Tales divitiae (aīt Origenes, lib. I in Job) habuit laudabilis ille Job, castas, mundas, incoquinas, uncontaminatas. De hoc namque dictum est, atque de similibus illius usque in eternum: Beatus, qui inventus fuerit dives justus, qui post aurum non ambulavit, nec speraverit in argenti repositione. Vere enim inestimabiles atque eterna beatitudine est, ut, cum quis dives effectus fuerit, non confidat in auro, neque intendat in argenti repositione, sed recondat hæc in mandato Altissimi, et det in elemosynam pauperibus, sed seminet et leta spargat ea per animas miserorum, et per ora osuientium, vel per ora delubrum, per destitos et miseros, juxta hoc quod dictum est: Seminate vobis ad justitiam, ut metatis fructum vita, » Osee x, 12. Id fecisse S. Job ostendit Origenes, ex cap. xxxi.

Scriptis in hanc Ecclesiastici sententiam S. Augustinus homiliam nonam inter 50, eamque initio sic explicat: « Beatus vir, qui post aurum non abiit, etc. : Fratres, interrogamus conscientias nostras, et videamus si ita cupiditatem contemnimus, ut istius beatitudinem participem esse possumus. Forte aliquis intra se cogitat et dicit: Nec fursum, nec violentiam facio, nec rapinas exerceo, nec res alienas aliquando negavi. Forte ideo non negasti, quia tunc nemo commendare voluit; aut, si commendavit, sub testibus commendavit. » Dic mihi si reddidisti, quando a solo solus, ubi Deus inter vos fuerat, accipisti? si tunc reddidisti, si mortuo eo qui commendavit, nescienti filio

10. QUI PROBATUS EST IN ILLO (AURO), ET PERFECTUS EST, ERIT ILLI GLORIA ETERNA.

— Aliqui nervosius legunt, erit illi in gloriam eternam. Vide Franciscum Lucam hic annot. 274. Greca habent ἐστιν, vel, ut alijs, ἐστιν; id est erit, vel sit in gloriationem, ut de eo gloriari possit Deus, Angeli, et ipse dives justus. « Perfectus est, » quia tentatio et probatio constaret in ea facit perfectum. Ita Romana Latina et Greca. Multi adiungunt, *perfectus inventus est;* Tigrina, *comperitus integer;* quia verba hebreorum realia sepe per verba vel mentalia exponenda sunt, ut res dicatur esse talis vel talis, cum talis reprehendatur, vel pronuntiatur, ut ostendi *Ierem.* i, 10. Sic hic *perfectus* dicitur, qui per probationem auri perfectus invenitur.

QUI POTUIT TRANSGREDI, ET NON EST TRANSGRESSUS. — FACERE MALA, ET NON FECIT. — Nervosius (licet eodem redeat sensus) codices manuscripti hec respondeat ac versum precedentem legunt per interrogatio-

nem, ac proinde pro qui, legant quis. Graeca enim tribus hisce versibus habent sic, id est quis; unde sic versunt: *Quis probatus est eo, et perfectus existit, et sit ei hoc laudis? Quis potuit transgreedi, et non est transgressus? et facere mala, et non fecit?* Tigrurina: *Quis eo probatus est, et compertus integer? isto specimen gloriae. Quis potuit peccare, qui non peccari? Quis male agere, qui male non exigit?* q. d. Rarus est dives, cuius virtus auro probata integra et perfecta inventa sit: quare quisquis ille est, gloria eterna apud Deum et homines dignus est. Rarus est, qui non tantum per liberum arbitrium, sed multo magis per divitias habens illecebras omnis peccati, potensque impune leges omnes transgredivit; nullam tamen transgressus est. Hinc enim opes gracie vocantur *dignitas*, id est vires, potentia; ac latine *facultates*, eo quod facultatem, potestatem et vires presentem tam ad virtutes, tam ad vicia qualibet, prout divitiis ad alterum eis uti libuerit. Nam ut vulgo dicunt: *Magnes humani cordis est aurum.*

Quartum ergo mirabile et quasi miraculum est quod dives, atro probatus, perfectas inventus est. Probatus ac tentatus est Abramum, an potius filium quam Deum amaret: probatus et tentatus Job calamitatibus, an earum causa Deo malediceret; ita dives idecirco impletar divitiis, ut probetur an earum fiducia et amore capitur. Mirabile est juvenem inter virgines pulchras versari, et earum decor non demulcere. Mirabile item inter fulgentes pecunias morari, et earum fulgore non capi. Divitiae vocantur «mendacium», «vocantur «fallacia divitiarum», «vocantur «inanities false», «vocantur «fascinatio nuncius». Quam igitur mirabile diu inter mendacia distinxerit, et ab eis non falli! picem tangere et non inquinari! Alterum miraculum est potuisse transgreedi, et non fuisse transgressum. Potes enim pauper sepe velle peccare: at non ita ei adest posse. Dives vero, qui ut vult potest, et ei semper ad manum est peccandi facultas, si quinquam crimen admittat, an non id mirabile est?

Nota primo, divitiae esse tentationem et probationem, ut est etiam mulier pulchra. Qui igitur cupit dilari, cupit se pericolo objicare; utinam non pereat in illo!

Nota secunda, divitiae esse perfectum, si inculpate vivat; quomodo enim imperfectus in tanta peccandi licentia non peccet?

Nota tertio, divitiae esse potentiam, vires et facultatem ad peccandum: sunt etiam ad beneficendum; sed nostra miseria fit, ut eis potius ad malum abutamus. Hec Palacius.

Eleganter ex Rabano et S. Bernardo Hugo: «Vere martyri, inquit, genus est voluntaria paupertas. Quid enim mirabilius, aut quod martyrum gravius, quam infer epulas esurire, inter vestes algere, paupertate premi inter divitias, quas ostendit mundus, quas offert malignus, quas desiderat noster appetitus? Mirabile est ignem

tangere, et non uri: spinas colligere, et non pungi: lapides portare, et non ledi. Et divitiae ignis sunt, et spinae, et lapides.» Quare vere Philosophus: «Quod ignis est auro, inquit, hoc auri est homini;» quia sicut ignis probat auri puritatem, sic aurum probat puritatem cordis. Apud Maximum monachum existant haec sapientum gnome, Serm. 12: Xenophonitis: «Paupertas per se est docta philosophia; que enim haec verbo suadet, illa operis cogit. Multorum malorum tegumentum est opulencia;» Manandri: «Beatus est ille qui opes et mentem habet. Is enim honeste, et ut debet, illis uititur;» Democriti: «Divites multi sunt procuratores, non autem pecuniarum dominii;» Isocratis: «Präsentibus contentus esto, et futura querito;» Democritus: «Sunt quidam qui non in hac vita presenti vivunt, sed magno studio preparant, quasi ulterram vitam sint acti, non hanc presenteri;» Philistionis: «Eliamsi fueris terre decem milium cubitorum dominus, mortuus tamen eris trium duxatax vel quatuor.»

ERIT ILLI GLORIA ETERNA: — quia ad hanc suscepit, et ob hanc temporales opes et gloriam despexit. At quanta est haec merces? quis eam non ambiat, et ob eam omnia terrena et caduca contemnat? Quid enim et quanta est eternitas et eterna gloria? «Eternitas», ait Richardus Victor, lib. De Eternitate, est diuturnitas sine initio, et sine fine, carens omni mutabilitate. Et Gilbertus Porretanus: «Eternitas est una singularis et individua, simplex et solitaria res, in qua neque collatio, neque collectio est.» Unde Boethius, lib. V De Consolat. prosa vi: «Nunc (momentum sive punctum durationis) stans, non movens, sese quietat eternitatem. Eternitas igitur est interminabilis vita tota simul et perfecta possessione.» Et S. Anselmus: «Eternitas ejus rai est, que nihil aliud est quam ipsa, immutabilis eis et sine partibus,» q. d. Eternitas est duratio Dei, sicut avum est duratio Angelorum, qui habent principium, sed caret fine, cum Deus tam caret principio quam fine. Hinc Albertus Magnus in Summa, part. I, tract. V, Quest. XXIII: «Eternitas, inquit, dictatur ab eo, vel extra, et terminus; quia sollicit extra terminacionem est positus,» q. d. Exterminitas vel interminitas. Eternitas enim est etas intermina, carens omni fine et termino.

Alii eternitatem nomen derivant a Graeco ειναι, id est ut semper, eternitas sit idem quod sempiteritas. Alii illud derivant ab οικειος, in ethere enim et celo omnia sunt eterna, cum sub eo omnia sint temporanea. Melius grammatici: Eternitas, inquit, dicitur quasi αιτηντας; etiam enim dicitur a Graeco ειναι, quasi ειναι, id est semper existens; talis autem est eternitas. Unde Varro, lib. V: «Euum, ait, dicitur ab etate omnium annorum; hinc eternum, quod factum est eternum: id ait Chrysippus esse ειναι.» Isidorus vero, lib. VII Origin. cap. i: «Eternus est (Deus), quia

sine tempore est. Non enim habet initium neque finem. Hinc et sempiterminus, eo quod sit semper eternus. A quibusdam autem eternus ab aethere dictus creditur, quoniam ceterum sedes eius habetur. Unde est illud: Ceterum celi Dominus. Et nec quatuor unum significant; nam una eademque res dicitur, sive dicatur eternus Deus, sive immortalis, sive incorruptibilis, sive immutabilis.» Ratione tamen prius est esse immutabilem; quia enim Deus est immutabilis, hinc est immutabilis et eternus.

Bonique pie et eruditio S. Augustinus, lib. XI Confessionum, cap. xi, eternitatem describit, et cum tempore comparat: «O sapientia, inquit, Dei, lux mentium, mundum intelligentem quomodo fiant, que per te atque in te fiunt, et conantrata eterna sapientia; sed auctor in praeteritis et futuris rerum motibus cor eorum volitat, et adhuc vanum est. Quis tenebit illud, et auctor illud, ut paululum stet, et paululum rapiat splendorem semper statim eternitatis, et comparet cum temporibus nunquam stantibus, et videat eos incomparabilem; et videat longum tempus, nisi ex multis pretereruntibus motibus, qui simul extendi non possunt, longum non fieri; non autem patreter quidquid in eterno, sed totum esse presentes? et videat omne præsteritum propellit ex futuro, et omne futurum ex præterito consequi; et omne præteritum ac futurum ab eo quod semper est presens, creari et excurrere? Quis tenebit cor hominis, ut stet et videat quomodo stans dictet futura et præterita tempora, nec futura, nec præterita eternitas? Et iterum, cap. xiii: «Anni tu ne eunt, nec veniunt; isti autem nostri et sunt et venient, ut omnes veniant. Anni tu omnes simul stant, quoniam stant; nec euntis a ventibus exclusiuntur, quia non transirent; isti autem omnes erunt, cum omnes non erunt. Anni tu dies unus, et dies tuus non quotidie, sed hodie; quia hodiernus tuus non credit crastino, neque succedit hesterno. Hodiernus tuus eternitas; die coeterum genuisti, cui dixisti: Ego hodie genui te.»

11. IDEO STABILITA SUNT BONA ILLIUS IN DOMINO, ET ELEEMOSYNAS ILLIUS ENARRABIT OMNES ECCLESIA SANCTORUM, — q. d. Ideo a Deo stabilem eternamque gloriam, ab hominibus, presertim fideliibus et sanctis, laudem perennem consequetur. Opinuit enim Ecclesiastes, id est ceterum Cantorum, certi impiorum, qui laudent divites, non justos, sobrios et timoratos; sed injustos, rapaces, gulosos, prodigos, ut eorum opibus fruantur. Sed in domino idem est quod a domino, apud dominum, per dominum, in mente, memoria, remuneratio, destinatione et decreto domini. Nervosus tamen dicit in domino quam a domino, q. d. In ipsis domini thesauris, in ipsis eius arcis, adeoque in ipsis dei visceribus, tubo, stabiliter et fideliter haec bona divisit eleemosynarii asservantur. Græca concise sic habent: Stabilientur bona

ejus, et eleemosynas illius enarrabit Ecclesia. Eleemosynam Hebrei vocant τον καθεσ, id est pietatem, puta opus piuum, quo opes et opere conferuntur in pauperes religiosos, tempora afflatisque res piis: sicut S. Gregorius omnes opes Ecclesie in pauperes Italiae, immo totius orbis distribuit. Sic et S. Bernardus, epist. 93, circa hanc Siracidis sententiam, enarrat et celebatur eleemosynas Archiepiscopi Eboracensis.

Nota: *Ts stabilita sunt, vel, ut graece est, stableta;* dupliciter accipi potest: *primo*, de stabilitate, id est eternitate glorie parate illi a Deo in celo, q. d. bona opera ejus apud Deum stabiliter conservantur, ut ea post Christi mortem stabili, immo eterna gloria remuneret. Unde Tigrurina verit: *Huius enim virtutes (videatur legissa aperte pro ἀρχῇ constitutivū); et ceterus Sanctorum predicabant benefacta ejus; alii: Firma erunt benefacta ejus, et misericordias ejus enarrabit Ecclesia.*

Secondo, de stabilitate bonorum, id est opum, q. d. Divitis bona, id est opes, per ejus sanctificationem et eleemosynam stabilentur, id est Deus illa ipsa firma et stabilla efficiet: sicut ex adverso ab iniustis et impio opes auferit, juxta illud:

De male quiescit non gaudent fortis heres.

Unde moraliter hie dico eleemosynas et justitiam stabilire divitibus suas opes; eas vero luxare, infirmare et auferre temeritatem et injustitiam. Hoc norunt sapientes mercatores, qui merces, naves et luca sua assecurant per eleemosynas et opera pia. Idipsum docet S. Paulus, II Corinth. ix: «Potens est, inquit, Deus omnem gratiam abundare facere in vobis: ut in omnibus semper omnem sufficiantem habentes, abundets in omni opus bonum.» Et mox: «Qui autem administrat semen seminavit: et panem ad manducandum præstat, et multiplicabit semen (opus et eleemosyna) vestrum, et augabit incrementa frugum justitiae vestre.»

Tertio, Palacius quilibet bona hic accipit; sic enim prius membrum explicat, q. d. Si dives non transgrediat, bona ejus stabilita erunt, sollicit bona temporalia et spiritualia. Ut enim Abraham tentatus in filio, illum non amisit, sed stabilius accepit: ita dives probatus in divitis, et inculpatus in eis, eas non amisit, sed stabili. Nam eleemosyna exorat ab omni mali, ergo exorabit, ut bona tua spiritualia et temporalia non tibi claudantur, sed stabiliantur.

In secunda parte multa nos auctor docet: *primò*, proprium divitis sancti munus esse eleemosynas facere, ut id mirabile sit, quod dives divitias faciat a se continuo fluere; Deus autem eas stabiles faciat, ac velut aquas Jordanis in suum alevum reducat; *secundo*, docetur non in unum aut alterum eleemosynam pii divitis pervenire; sed in omnem Ecclesiam, que laudat beneficia sibi presita: ergo, si fieri posset, ad omnes per-

veniat divitis eleemosyna, ut Deus pluit super omnes; *tertio*, docet Auctor potissimum eleemosynam tribuendam esse sanctis: « Laudet, inquit, Ecclesia sanctorum, » sicut Deus suis beneficiis pli maxime confert; *quarto*, docet quod sit officium ejus qui beneficium recipit, scilicet, laudare et enarrare beneficium acceptum. Ita *Palacius*.

Exemplum illustrè existat in S. Gregorio Nazianzeno, qui in orat. 19, de funere patris sui, quam habuit Ioram tota Ecclesia, illius aquæ ad matris seu largas celebrat eleemosynas: « Quis, inquit, pauperibus, hoc est nature prius honore predicit, vel animo condolentior, vel manu liberalior? sic enim haud dubio quasi alienorum honorum procurator, de bonis suis existimat, pauperum inopiam quantum poterat sublevabat; ne superflua tantum, sed necessaria quoque in eam rem insunemus, id quod hominis amicissime erga pauperes affecti clarissimum est argumentum. » Consonant que de matre Nossa subiicit: « Ad bene, inquiens, de omnibus merendum sic erat prompta et alacris, ut nulla hujus reti satisacte affici posset, quem denique non opes solum omnes, quas vel primum habuit, vel postea consecuta est, cupiditate sua minores existimabat, sed se quoque ipsam, si fieri potuisse, et liberos, ut ex ipsa sepe audiri, prompte et lubenter vendidisset, ut in pauperum usus insumerentur. » *Multa*

hujusmodi existant exempla, ut de S. Martino, apud *Sulpitium*, de Paula Romana apud S. Hieronymum, epist. 27, de S. Paulino apud S. Gregorium, libro III *Dialog.*, de S. Benedicto, Joanne Alexandrina aliisque.

Præclare S. Ambrosius, lib. II *Officiorum*, cap. xxviii: « Hoc maximum, inquit, incentivum misericordia, ut compatiamus alienis calamitatibus, necessitatem allorum quantum possimus juvemus, et plus interdum quam possumus; melius est enim pro misericordia causa prestare, vel invidiam perfrui, quam pretendere inlememiam. » Haec Ambrosius dixit, et fecit; nam omnina et sacra Ecclesia vasa conflari, et in eogenos erogari precepit.

OMNIS ECCLESIA, — id est omnes fideles Ecclesia, immo omnes partes Ecclesia, q. d. Omnibus liberaliter dat eleemosynas; idcirco ab omnibus ut liberalis celebrabitur. Quæ ergo haec est « Ecclesia, » nisi templum quæ edificat et exornant? monasteria et hospitalia, quæ fundant? Religiosi, quos alii viduae, orphani et pupilli, quibus propinquunt? infirmi, quos visitant et quibus tenet indulgent? nudi, quos vestiunt? esuriens, quos satiant? et omnes egeni, quibus subveniunt? domus enim et fortuna eorum est quasi sinus Abrahæ in terra, ubi omnes pauperes suam inventum requiem.

SECUNDA PARS CAPITIS

TRADENS PRÆCEPTA MENSALIA.

42. SUPRA MENSAM MAGNAM SEDISTI? NON APERIAS SUPERILLAM FAUCEM TUAM PRIOR. — Transit a divitiis ad delicias, quasi affines et vicinas; ex divitiis enim iutur ad delicias. Sicut ergo hucusque docuit moderandum esse appetitum divitiarum: sic nunc docet deliciarum orexi esse cohíbadam per temperiam; intemperantia enim nocteat letitudini, decori, famæ et conscientiæ. Primum ergo dat hoc honestatis et temperantiae in mensa servanda præceptum, dicens: « Supra (id est, ad, justa) mensam magnam, » id est magnificam et splendidiæ, « sedisti? non aperas super illam faucem tuam prior, » ut aperio gutture pandas tuam gulam, qua ex imponeti ciborum et deliciarum orexi illico ante cestros, etiam seniores et digniores, præcepis patinas invadas, escas arripias, discindas, laceres et in fauces hiantes injicias: hoc enim tum indecens est, immodestum, incivile et rusticum; tum intemperantis animi gulegue indicium; sed excepta donec is qui mense precepit, aut digniores te, mappas explicit, cibos dividant, tibique tuam partem distribuant.

Hoc enim honestatis ordo, reverentia seniorum, et ciborum temperantia exigit ut ostendas te gula tuo dominari, seniores revereri, et ordinem de-

coramque servare. Intellige haec, nisi tu ipse sis pressus vel dignior in mensa: « ergo apertas faciem, notaq; ingluviem; » vero prior, superbiam conviva. Jam tamen prior non est in Greco; sic enim habent *Complutenses*: *In mensa magna cum sederis, non apertas guttur tuum super illam*. Igitor ita comedas, ut tam avitatem comprimas, serenitatem non perdaes, famem cohibeas; ita comedas, ut ipsa celeritate et præcipitatione vescendi animus non distraheatur, nec totum sit in patinis, sed partem attentionis sue det letacioni, aut cogitationi pice; ita comedas, ut adstante nihil in te immoderatum noteat, nihil abjectum videant, nihil sordidum animadvertant; ita comedas, ut padagogum, scilicet Angelum custodem, assistenter, et Deum presentem advertas.

Mystice Rabanus: « Docet nos, inquit, ut in meditatione legis Dei sinus prædicti et cauti. Mensa magna est copia Scripturarum divinarum; super quatenus sedentes non debemus esse procœses, ut aliquid indigne sine doctore et sine previo rapimus; sed magis tritam vitam Sanctorum sequentes, eorum disciplinis instructi regulam veritatis teneamus. » *Rursum S. Augustinus*, serm. 45 *De Sanctis*, sic legit: « Ad mensam magnam sedisti?

scito quoniam talia oportet te preparare. » Idque exponit de *Martyribus*: « Quæ est, inquit, mensa magna, nisi unde accipimus corpus ei sanguinem Christi? Quid est, scito, quoniam talia oportet te preparare, nisi quod B. Joannes exponit, epist. I, cap. iii: Sicut Christus pro nobis animam suam posuit, sic et nos debemus pro fratribus animas ponere. » Pari modo cetera, que subdit mensa præcepta, mystice adaptæ mensæ spirituali Eucharistie, doctrine et S. Scriptura: quantum verius est. S. Augustinus loco citato citare potius cap. xxviii *Prover.* vers. 1 et 2, juxta Septuaginta: ibi enim habetur scito quoniam talia oportet te preparare; cujus nulla fit mentio.

43 et 44. NON DICAS SIG: MULTA SUNT, QUE SUPER ILLAM SUNT: MEMENTO QUONIAM MALUS EST OCULUS NEQUAM. — Ita legendum cum Romanis et Greco. Perperam ergo Rabanus et Dionysius pro sic multa, legunt simulata, siue exponunt, q. d. Non dicas detrahendo hospiti et convivio: Simulata et ficta sunt, que in mensa hic apponuntur; non vera et pretiosa, nullæ praे se ferunt, v. g. phasiani et cygni, qui hic ostentantur, non sunt veri, sed ementiti: artocreatæ, quæ jactant esse ex aripraga vel cervina, sunt ex porcina vel bovinæ, etc. Mysticæ, ne dicas in S. Scriptura aliqua esse ficta, falsa vel dubia.

Rursum Lyranus et alii passim pro sic perperam legunt si; quod primo Lyranus sic exponit, q. d. Si multa edulia in mensa apponuntur, cave ob innumrums culpesque herum de lux et fasta, quod nimis magnificam mensam instruxerit, sed grato et modesto animo accipe quæ apposita sunt.

Secondo, *Palacius*, legens per interrogationem: « Si multa sunt que super illam sunt? » sic exponit, q. d. Cum sedes ad mensam, ne interroges an sint multa cibaria in mensa ponenda? Memento quod oculus hospitiis huius irritabilis etiam in convivio malus erit, et irritabilis contra te ut illiberalem qui parvo nescias uti; nec enim creatum est quidquam tenerius, aut irritabilius, aut impudentius oculo, et propterea « lacrymabitur a facie sua, » id est ab aspectu suo, cum scilicet viderit te interrogantem a sint cibi multi, cum fortasse ille paucos habeat. Ne igitur interroges sint cibi multi, ne irrites oculum adeo ut se irritabilem; et lacrymari cogas eum quem exhibare daberas. » *secundum Palacius.*

Tertio, melius Jansenius si exponit per si quidem, ut sit vocula confirmantis respondens enatico, quod est in Greco, q. d. Ne dicas: Squidem multa sunt super illam, ideo oportet me multa comedere. Verum pro si legendum cum Romanis est. Adstipulante Greca, que sic habent: « Ne dicas: Multa quidem sunt, qua super illam sunt; subaudi: Ergo multum vorabor, meque iis opplebo. Ad gulam enim et ingluvi tangent precedentia et sequentia. Unde Tigurina, hunc versum priori connectens, ita clare verit,

facie, » id est coram omnibus hominibus et Angelis, « lacrymabitur » in die iudicii. Alii germanus, q. d. Oculus avari videns et invidentia multa et suis a convivis consumi, lacrymatur et cruciat a quavis persona etiam dilectissima, et ab omni facie sui conviva. Si enim eum abstinentem videat et tristem, tristitia hac affligitur: sin videat eum liberaliter contentem et hilarem, avaritia et uidebita cruciat. Unde Tigurina verit, nam quid nequius oculo creatum est? quippe quacumque de causa (Vocabulis, super re quavis obiecta; ali, omnibus modis) lacrymatur.

Hic sensus facile aptari potest nostre Latinae Vulgate. *Facies enim hic ut et alibi se non active capitur, ut sit heri avari, qui aspicit; sed passive, ut sit convivari, que ab hero aspicitur.* Ac consequenter pronomen quoque sua non active, sed passive sumitur: *sua ergo, id est sibi objecta, suam faciem suorum vividos occurseriente, suam avaritiam eructante, q. d. Avarus, invitus cruciat ab omni facie convivari sibi objecta;* quevis enim rurum species ferit cruciatque ejus avaritiam et livorem. Sic *Lect. xiiii, 35, et Num. xi, 6,* dicitur: « Si lepros mutaverint *vix* eno, id est « oculum, vel faciem suam; » hoc est, ut Noster verit, « colorum suum. » Est metonymia; sumitur enim potentia pro objecto, puta oculus pro colore, qui oculo aspiciunt. Exemplum festivum suggester S. Ambrosius, lib. *De Nativitate, cap. iv:* « Comperi, inquit, viri fidem, si quando ovum ei esset appositum, queri quod pullus esset occidius. » *nam excludi poterat pullus.*

*Secundo, facies proprie et active accipi posse, ut sit ipsi avari aspiciens, q. d. Avarus inuidia et dicere, dum videt multa a suis consumi, adeo cruciat et dolet, ut copiosas fundat lacrymas, que omnem, id est totam ejus faciem irrigant. Avarus effuse totus tristatur, cum videbit convivas suis letari et suaviter vesci. Aut « ab omni facie sua, » id est ab omni conversione faciei sue, hoc est quacumque converterit faciem suam, cruciat et lacrymatur, cum videbit res suas sibique dilectas consumi. Qui sensus fere eodem cum priore redit. Atque hunc ultimum esse sensum genuinum significant Graeca etiam Roman correcta, que pro eo quod sequitur: « Cum videbit, ne extandas manum tuam, » sic legunt: *Quocumque respecterit* (licet Complutensis legant, respexerit), *ne extendas manum tuam, q. d. Ad quodcumque fecerum faciem converterit, quodque intentius inspererit, cave ut illud tangas, discindas, dividias; quia aspectus hie signum est illud pre ceteris ab eo amari; ubi enim est oculus, ibi est pariter eos et amos: quare illud comedì sibique eripi dolebit, ideoque cruciabitur et lacrymabitur.**

Ubi nota: *Tu cum videbit, pleraque Biblia cum Rabano, Lyrano, Hugone et Dionysio jungunt cum « ab omni facie sua lacrymabitur; » Graeca*

vero et nonnulla manuscripta, que citat Franciscus Lucas in Notis ad hunc locum, cum Janusino referunt ad id quod sequitur: « Ne extendas manum tuam. » Biblia vero Roma correcta ad utrumlibet referri possent; sic enim legunt et dispungunt duos hosce versus: *Nequius oculo quid creatum est? ideo ab omni facie sua lacrymabitur, cum videbit, ne extendas manum tuam prior.* Unde liquet: « cum videbit tam ad lacrymabitur, quam ad « ne extendas » referri posse, juxta sensum jam datos.

Moraliter, disce hic quam oculus avari sit nequam, id est malignus, invitus et lividus. Idipsum graphicis depingit S. Chrysostomus, homilia 10 in *ad Corinthios*: « Et quid, ait, oculus illis impudentius? quid magis inverecundum? ne ejus vultum et oculos intueris, quod sunt hominis; non enim sic aspiciunt humani oculi. Non aspici avarus homines tanquam homines, non aspici oculum tanquam oculum, neque sursum respicit ad Dominum; sed omnia putat esse pecunias. Homini oculi solent intueri homines afflictos, et dolere ac misereri; isti autem raptiores vident pauperes, et efflantur. Hominum oculi non tanquam propria vident aliena, sed etiam propria tanquam aliena, et non desiderant que data sunt aliis, sed in aliis quoque sua effundunt: isti autem non ferunt nisi res omnium accepterint; non enim humanum, sed bellum habent visum. Hominum oculi nudum videbunt stum corpus non ferunt; stum enim est, etiam si aliorum, quod attinet ad personam; isti autem nisi omnia demaverint, et omnia domo recondant, nunquam saliantur: imo vero nunquam implentur. » Idem, hom. 64 in *Joan.*: « Gravis, ait, morbus est avaritia; oculos caecat et aures obstruit, et quavis bellua siveiora reddit. » Porro quoq avaritia sit invida, et invidea avara, ostendam proxime *Pro. xxviii, 22.*

Denique ad « nequius oculo quid creatum est? » spectat problema de optimo et pessimo, propounding a R. Joanne quinque suis discipulis. Quisivit enim: « Quenam res vobis videbit optima? » Respondit primo, R. Eleazar, filius Hyrcani: « Oculus rectus; » secundo, R. Josue dixit: « Socius bonus; » tertio, R. Joseph ait: « Vicinus fidelis; » quarto, R. Simeon nihil magis homini expedire dicebat, quam « exitum rei considerare; » quinto, R. Eleazar, filius Arach: « Mili vero, inquit, videbit optimam res animus optimus; » atque huius palmarum dedit magister R. Joannes. Idem deinde quisivit: « Quenam res vobis videbit pessima, et summe cavenda? » Respondit primo, R. Eleazar, filius Hyrcani: « Oculus nequam res est nequissima, aut certe nequissima rei nuntia; » secundo, R. Josue: « Ego vero, inquit, quod oculo nequam est tributum, socio perfido censeo tribendum; » tertio, R. Joseph a vicinum infidelem rem nequissimam pronuntiavit; quarto, R. Silmon assurrit: « Nequissimum est mutuum non

reddere, cum illud accepisti, » juxta illud *Psalmi.* « Mutuabitur peccator, et non solvet; justus autem miserstor, et tribuet; » quinto, R. Eleazar, filius Arach: « Nequissimum, inquit, est cor nequam et pravum. » Cui assentientis magister R. Joannes: « Eleazar, inquit, rem acu tetigit; quicunque enim a ceteris dicta sunt ille tam breviter quam sapienter complexus est. » Ita refutatur in *Pirke oothot,* » id est in *Apophthegm. Patrum Hebr.* cap. vi. Ibidem R. Jesue: « Oculus nequam, inquit, et cogitatio perversa, et odium in aliis conceputum, ad interium hominem ducunt. » Est hoc secundum convivale preceptum sive montium; sequitur tertium:

16. *NE EXTENDAS MANUM TUAM PRIOR, ET (id est ut) INVIDA CONSTANTEM ERUBESCENT.* — Jussit no quis prior instar lupi apertus fauces super ferula; hic consequenter jubet ne quis prior in ea manum extendat: hoc enim ex illo consequit solet, sicut ex gula interna (cujus indecum est guttur hiens) sequitur externa. Causam subdit: No hospitis avaris et invidi contra te avaritiam et invidianus sibi et invidi contra te avaritiam et invidianus suscites et irrites, que fiat ut te ignominia aliqua nolet et contamineat; dum scilicet ex oculo verbaret, aut fibris suggestil quasi gulosis, inverecundum, audace, minus liberum, etc., ideoque coram convivis pudetias et erubescas. Hinc facit illud Comiel: « Modestum esse decet eum qui alienis vescitur. »

Moraliter disce hic quantum malum sit inuidia, ut nequius illa nihil sit. Vide S. Basilium, homil. *De Ira et Inuidia*, et orat. 10 *De Inuidia et Odio,* ubi apta et eleganter invidos, primo, comparat vulturibus et muscas: « As sane, inquit, quemadmodum vulturem ad ea que male oculi majori cum impetu feruntur, multa prata, multosque juvencos et odorantes locos prætervolantes; ut ut musca, sans corporis partibus negligens, ad uilem contendunt: sic etiam invidi, vite splendore, recteque factum magnitudinem ne aspiciunt quidem, ad maredia vero mirum in motu feruntur. » Secundo, eodem comparat eru-
gi, demoni et vipers: « Sic enim eru-
gi, proprius est frumenti morbus, ubi et alios comprimas et vicecum ab ipsis comprimeris. Hor enim tibi aque ac ovis indecorum et molestum est, ut suavitatem et delectationem, quae ex convivio hauniri poterat, omnibus admitt vel impedit. Verum enim est illud vulgo titum:

Didimus pastas, qui bene sedet, habet.

Quocumque preceptum convivale est: « Det operam convivator ne convive nimis arde et anguste sedent, ac proinde non plures invitent quan locus convivialis capere possit. » Ratio est, tum quia arcta sessio convivis est valde molestia; tum quia ex ea teter oderi nascitur, qui convivis affligit, juxta illud Horatii, epist. 5 ad Torquatum:

Sed nimis arcta premunt ollae convivia capre,

id est (ut interpretetur Lambinus) licet ut plures tecum comites adducas; sed hoc est metuendum, ne e multitudine conviviarum arde sedentium existat gravis et teter odor, presertim ubi bene pasti graves vini et ciborum odores singuli ex-

ostendant; illa vero, nimis impetu ac nulla consideratione facta, esse hominem automat, chartam veluti hominem concerpit, atque hinc quanto sit in homine odio ostendit: sic et demon in imagine quo sit in Deum odio, ostendit, cum ipsus Deum attingere nequeat. »

Porro modos inuidiam superandi alibi indicavi, nunc unius S. Mechtildis exemplo eos disce: « Mechtildis, omni major inuidia, invidas charitable superavl, virtute confudit, auctoritate obruit, humilitate prostravit, ut sibi me fecisset, si qua moliretur aliquid contra illam, » ait Engelhardus in ejus Vita, cap. v.

17. *NE COMPRIMARIS IN CONVIVIO.* — Complutensia et Lyranus addunt, *vino; ali, vini, q. d.* Ne premas et graves stomachum nimio vino; sed utrumque que delent codices Roumani et Graeci. Nam de vini excessu aget vers. 30 et seq. Unde Jansenius centet hic agi de excessu cibi, q. d. Ne te nimio cibo ingurgitas, ut stomachum opprimas. Verum Graeca habent eleganti paranomasia, *παντούς τερπόνες κατέχει,* id est, ne comprimiras cum eo in catino; ali, ne colliditor cum eo in catino; Tigurina, ne extendas manus quacumque respecteris, nec cum una veste ipso in catino inferas; *τρέψαις enim est catinus, patella, olla, acetabulum.* Ratio est, quia honestas et commoditas comedendi in convivio exigit ut unus conviva alium, prosterat herum, in patina arteiore, dum ex ea cibum sumit, non comprimat, sed suas vices expectet, ut cum ille sumat ex ea portionem accepit, ceteri deinde suam sumant ordine quisque suo. Qui secos faciunt, imitantur porcos, qui gulosi in eodem trunco vorantes et sorbentes se invicem comprimit, ut escas alii præripant; unde fit ut non raro trunco evantur, et tam se quam socios escis privent. Denique generaliter ne comprimiras in convivio, » ut scilicet loco aliquo honorari, aut cum commodiori sedere velis, ubi et alios comprimas et vicecum ab ipsis comprimeris. Hor enim tibi aque ac ovis indecorum et molestum est, ut suavitatem et delectationem, quae ex convivio hauniri poterat, omnibus admitt vel impedit. Verum enim est illud vulgo titum:

Didimus pastas, qui bene sedet, habet.

halabunt. Teter enim odor nomine *cypri* intelligitur : capre enim et hirci turmatim ad pascua euntus sese comprimit, indeque oides tefrum et hircinum odorem exspirant. Est hoc quartum convivale praeceptum; sequitur quintum :

18. INTELLIGE QUE SUNT PROXIMI TUI EX TEPSO, — q. d. Cognosce et metue sensu animi, et volita proximi ex sensu et volitis tuis : quare si sunt dolles et cruciaris, si quis in mensa tua sit insolens et audax, ut omnia fercula discindat; ut omnes carpere, omnibus, etiam ipsi hero, dominari vellet : ita pariter scito dolores et cruciaris proximum, si idem vel simile in mensa ejus facias tu vel alii. Igitur siut velles alios in tua mensa esse honestos, temperantes et verecundos : sic pariter talis esto tu in mensa aliena. Graeca idipsum pluribus inculant; sic enim habent : *Considera quem alterius sim, ex te ipso, et de omni re cogita; Tigurina: Affection alterius et tuo iudica, et rem omnem perpende.*

Posset, secundo, haec sententia remotius referri ad invidiam et oculum nequam, de quo egit vers. 13, q. d. Vis scire an proximus, v. g. qui te invitavit ad convivium, interius contra te tovate invidiam et ovidum, an vero amore et benevolentiam? explorat animum tuum, ut scilicet tu erga eum habeas animal benevolum, vel aversum et malevolum : si reprehendas animum tuum erga eum esse benevolum, eique bene velle; scito quod et ipse vicissim animo erga te sit benevolu, tibique bene velit : sin vero sentias to esse animo averso ab eo, illumque odisse, scito quod et ipse aversus sit a te, teque oderit. Scut enim magnes amor est amor, et amor amorem conciliat : sic vicissim magnes odii est odium, atque odium parit odium; fieri enim nequit ut hi amoris et odii affectus ita animo legantur, quin aliquando per signa externa se prodant, itaque alteri innocentiant : quo fit ut similiter in eo affectum reciperum existent. Sapientis ergo consilium est : « Vis amari ab omnibus? tu prior omnes ama. Vis ut nemo te aversetur, et odio prosequatur? tu prior nonnumquam averseris vel odieris. » Audi Poetam :

Ut prestat Pylades, aliquis mihi prestat Orestem.
Hoc non fit verius : Marce, ut ameris, ama.

Verum prior sensus magis est appositus, ideoque genuimus, eumque indicat id quod sequitur :

19. UTER QUASI HOMO FRUGI HIS, QUE TIBI APPONUNTUR: NE, CUM MANDUCAS MULTUM, ODIS HABEARS. — Te frugi jam non est in Greco, qui sic habet, utere quasi homo sis que tibi apponuntur, et non devores, ne odio habeas, q. d. Comede ut homo, honeste, modeste et sobrie; non vero in honeste, immodestie et intemperante voro ut lupus vel bestia. Tigurina, apposita (*Vatablus, proposita*) tibi ut homo comedas, nec ingurgites, ne venias in odium tum hostis, tum conviviarum exterorum. Est hoc sextum convivale praeceptum, iubens fru-

galitatem, ut scilicet frugaliter quis utatur ferculis, nec omnia discindat, distribuat et voret; sed pauca tantum, que sobrie refectio sufficiunt; ceteris parcat; ut hospes iis ad alios usus ut possit.

Nota & que tibi apponuntur : eo enim mons primo, ne in omnia que apposita sunt manibus nostris involemus, eaque alias quasi praeire conemur: deinde ne que ante alium posita sunt, sed que ante nos, accipiamus; insuper ne quoque versus in catinum manus inferamus, ut deliciora nobis seligamus. Huc facit illud civilitatis mense praeceptum : « Ne ex toto eligas disco, quod solent liguriores, sed quod forte ante te situm est, accipe. » Et illud Homer : « Id quoque si fuerit insigniter elegans, alteri cedat, et quod proximum est accipiat. » Ut igitur intemperantis est in omnes patine plagas manum immittere, ita parum decorum est patinam inverttere, quo veniant ad te laetoria. Si quis alius cibum porrexerit eleganter, prefatus excusacionem recipias, sed reseta tibi portuincula reliquum offeras ei qui porrexerat, aut proxime assidenti. Omnino ergo decenter et quadam quasi cum religione cibi apprehendi et atrectari debent. Sic comedes ut homo : vorare enim bellum est, alienumque a natura hominis, qui ex omnibus animalibus, ut rationis, sic et ordinis, honestatis, pudoris, modestie, benevolentiae temperantieque particeps est.

Præclarus Musonius apud Stoicum : « Cum, inquit, ἀπρᾶτα, id est excessus nulla non in re sit vitiosus, tum in vietu maxime suam naturam prodit, dum liguriores et helluinos ex hominibus in suis aut canes, quoad ingluviem, transformat, omnis honestatis in manibus, visu esque oblitus, tantum ipsis insanum cupidarium amor gignit. Quid autem turpis, quam ita se prestat circa victimam, ut bruti potius animalis, quam prudenter hominis imago sit? »

Hujus frugalitatis sectator et preeo eximus inter philosophos fuit Socrates, cuius de illa haec existimat apud Laertium, lib. II, cap. v : « Qui frugaliter vivunt, longe plus habent voluntatis, ac minus cruceatum, quam qui indulgent genio. Ditis simillimus est, qui quam paucissima egit: cum di nullius egestat rei. Optimum cibum condimentum est fames, utpote que optime edilia eduleet, et nullius sit impendii. » Quocirca ipsi convivis frugale apparsans prandium, uxore sollicita de meliori : « Esto, inquit, bono animo; nam convive si frugi temperantes sunt, boni consentent: sin minus; nulla nobis horum cara esse debet. Alii vivunt ut edant, ego edo ut vivam. »

20. CESSA PRIOR CAUSA DISCIPLINE: ET NOL NIMIS ESSE, NE FORTE OFFENDAS. — Est hoc septimum motum, scilicet ut conviva caveat ne ultimus sit in comedendo, sed potius prior comedere cesse, idque « causa discipline, » id est honestatis, mo-

destiae et verecundiae, quam docet disciplina; ut scilicet ostendat se bene esse institutum, recteque educatum et moratum. In convivis enim maxime ostenditur bona vel mala educatione vel continetiam vel ingluviem, perque civiles vel inciviles mores et gestus. Ratio precepti est : quia si nimis nimis prolixus sit in comedendo, offendit hospitem et convivas, quin et subinde Deum et angelos. Grace, μέτρον, id est ne sis insatiabilis. Unde Tigurina, modestia causa desiste prius, nec te prebas insatiabilem, ut ne quid of-fenda.

Huc spectant aurea continentia precepta, que S. Martinus, Dumensis episcopus, in libello ad Mironem Gallicia regem conscripsit : « Ede citra crudelitatem, bibe citra ebrietatem. Nec presentibus deliciis inherebis, nec desiderabis absentes. Virtus tibi ex facili sit: nec ad volupatem, sed ad cibum accede. Palatum tuum fames excitet, non sapores. Desideria tua parvo redime, qui hoc tantum curare debes, ut desinat; atque quasi ad exemplar compositus divinum a corpore ad spiritum, quantum potes, te festina reducere. » Huc fact illud Ovidii :

Neve dira prasse dapes, sed desine citra,
Et capias paulo, quam cupis esse, minus.

Ita « B. Posthumiun nunquam pleno ventre a mensa recessit, nec situm suum unquam sedavit, dicens non esse dignum, si carnis voluntas esset impieta, » aut auctor Vite eius, qua exstat in *Vitis Patrum*, lib. I. Huc factit proverbiū Arabicum: « Ede vice post vicem (id est parum sed sepe), et pingueos. » Quod Galli dicunt :

Souvent et peu mangier, fait l'homme engrisseur.

S. Hieronymus Eustochio (epist. De Custod. Virg.) hoc dat praeceptum : Sit tibi moderatus cibus, et nunquam venter expletus. Plures quippe sunt, que cum vino sint sobria, ciborum largitate sunt ebria. Et mox : « Sint tibi quotidiana jejunia, et refectio satietatem fugiens. Nihilo prodest, biduo triduoque transmisso, vacuum portare ventrem, si parties obruator, si compenseretur saturata jejunium : illico mens repleta torpescit, et irrigida humus spinas libidinum germinat. »

21. ET SI MEDIO MULTORUM SEDIST, PRIOR ILLIS NE EXTENDAS MANUM TUAM, NE PRIOR POSCAS BIBERE. — Jussit ut prior esset comedere, hic iubet ut prior non incipiatur, q. d. in convivio incipit post alios comedere, et cessa ante alios, ut in incipiendo sit posterior, in finiendo prior, ac paucis refectionibus absolvat. Igitur nec in comedendo, nec in bibendo sis prius; solet enim in mensa praecesto, deinde sequi potus : hic enim assumitur ut vehiculum cibi, ut scilicet cibum per venas et membra singula vehat et deferat. Quocirca medici docent sanitati conducere, ut quis initio refectionis non bibat, sed comedat bene; ut in stomacho solidum jaciat fundamentum ci-

borum, quod deinde bibendo potu irrigat : perinde ac in navi substeruit saburra quasi navis fundamentum et libramentum. Idem tamen ad faciem cibi permeationem, et ad ventris laxationem suadent a cibis liquidioribus ordiendum esse prandium. Quocirca antiquitus cebam (que prisci erat loco prandii) : nec enim bis, sed semel in die sumebam cibum, scilicet vespera cenaebant; ergo non prandebant, ut patet ex Athenaeo, in *Comis sapientum* ab ovis auspicabantur, mali finiebant. Unde proverbium, « Ab ovo usque ad malum, » q. d. Toto convivo, toto colloquio, toto opere. Haec de causa in convivis honestorum initio conviator dissidit et distribuit cuncte eas; illis comedisti prior ipse poseit potum ac convivis probabit, quibus deinde singulis ex ordine potus per famulos deferunt: hoc enim honestas, modestia, decensque ordo postulant. Vide Clementem Alexandrinum, lib. II Pædag. cap. I, ubi plurimi precepit quomodo in alimentis versari oporteat, ac non solum voracitatem et ingluviem, velut ab omni ratione divina et humana alienissem, sed etiam omnes inciviles, indecoros, il-liberalis, agrestes et helluinos membrorum corporis motus gestusque in cibo sumendo vitandos esse doceat.

22. QUAM SUFFICIENS EST HOMINI ERUDITO VINUM EXIGUUM, ET IN DORMIENTI NON LABORANS AB ILLO, ET NON SENTIES DOLOREM. — Graeca iam non habent νινον, nec νινον, nec νινον; sic enim legunt, quam sufficiens est homini eruditio exiguum, et in leto suo εἰς ἀστράψιν, id est ut Complutensis, non anhelat; Romana, non labor asthmati; Tigurina, modicum eam hominem temperanti sufficit, quo fit ut non anhelet in cubili suo, nec dolorem sentiat. Eruditum enim, grace περιεργάπαιον, vocat bene institutum, bene moratum, sobrium et temperantem. Commendat sobrietatem tum in cibo, tum magis in potu (quia in potu, presertim sapido et delicato, facilius exceditur quam in cibo) ex effectu, puta sanitatem, quam tuerit et auget, q. d. Modicum cibi et potus homini sufficit, immo expediet ad sanam et jucundam vitam: nam si parit faciem commodumque somnum, qui omnes corporis vires et spiritus restaurat. Ex adverso lassitudine et nimis cibus potusque, presertim vesperi (olim enim cenabam tantum, ut paulo ante dixi) noctu non sinit hominem dormire et quietescere; sed si a laboris, id est torquetur, cruciat et dolet stomacho et capite, ut nimium onus cibi utrumque praegravans, ex equo, sed magis ex potu, vapores et fumos in cerebrum ascendentes, allest, digerat et consumat. Ut Rabanus : « Manfestum est, inquit, quod parcus et tenuis victus tam corpori quam animae utilis sit, et e contrario superfluous cibus vel potus aegritudinem generet, et sensum animae minuat. » Sobrietas ergo mater est sanitatis, et que ac sanctitatis, castitatis, et sapientiae: sicut ex adverso crapula et ebrietatis mater est morborum et vitiorum, libidinis et